

Marija Karbić:

DISERTACIJA TAMÁSA PALOSFÁLVIJA O SREDNJOVJEKOVNOM PLEMSTVU KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE

Tamás Pálosfalvi, *The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400-1526*, doktorski rad, CEU Budimpešta, 2012, 436 str.

Dana 13. ožujka 2012. na Srednjoeuropskom sveučilištu (Central European University) u Budimpešti Tamás Pálosfalvi obranio je doktorski rad pod naslovom *The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400-1526* [Plemićka elita u Križevačkoj županiji 1400. - 1526.]. Kandidat je svoj rad branio pred povjerenstvom u sastavu László Kontler (predsjednik, Department of History, CEU), Gábor Klaniczay (mentor, Department of Medieval Studies, CEU), Borislav Grgin (Sveučilište u Zagrebu), Marija Karbić (Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest), Katalin Szende (Department of Medieval Studies, CEU) i Daniel Ziemann (Department of Medieval Studies, CEU). Tijekom obrane kandidat je, osim na pitanja povjerenstva, odgovarao i na primjedbe i pitanja koja su uz svoju ocjenu rada prethodno kao vanjski ocjenjivači (external readers) dali Marija Karbić i Szabolcs Varga (Teološki fakultet u Pečuhu).

Pálosfalvijeva disertacija je, što je bila i jednodušna ocjena povjerenstva, izuzetno vrijedan prilog istraživanju povijesti plemstva srednjovjekovne Slavonije, pa ju je, iako nije uobičajeno donositi prikaze neobjavljenih doktorskih radnji, vrijedno predstaviti hrvatskoj stručnoj javnosti. Autor je svoju studiju temeljio na pažljivoj analizi obilja izvorne građe, kako objavljene tako i neobjavljene, uzimajući u obzir dosadašnje rezultate i mađarske i hrvatske historiografije, oslanjajući se na njih, ali i kritički ih preispitujući. Pritom je svoje rezultate nastojao staviti i u širi europski kontekst.

Cilj disertacije bio je na primjeru Križevačke županije identificirati i analizirati jedan od slojeva unutar plemstva, i to onaj koji je latinski ponekad označavan kao *bene possessionati nobiles*, a u mađarskom se naziva *köznemesség*, tj. srednje plemstvo. Prvi zadatak je stoga bio utvrditi kriterije prema kojima netko pripada ovoj grupi, te potom analizom ustanoviti možemo li ovu grupu jasno odijeliti, s jedne strane, od velikaša, a s druge od sitnog plemstva.

Disertacija je podijeljena u 4 cjeline. U uvodnoj cjelini (str. 5-18) autor obrazlaže temu, donosi pregled dosadašnjih rezultata historiografije na području istraživanja plemićkih elita, te govori o korištenim vrelima upozoravajući na njihova ograničenja.

Druga cjelina “The nobility and their histories” [Plemstvo i njegove povijesti] (str. 19-263) podijeljena je u dva dijela. U prvom “The nobility in the county of Kőrös: the criteria of selection” [Plemstvo u Križevačkoj županiji: kriteriji izbora] (str. 19-41) navode se i obrazlažu kriteriji na temelju kojih je pojedina plemićka obitelj iz Križevačke županije bila uključena u istraživanje, tj. ubrojena u srednje plemstvo. Kao temeljni kriterij autor je odredio korištenje titule *egregius* za neku osobu, a kao dopunske veličinu posjeda koji je neka obitelj držala, posjedovanje utvrde, te obnašanje vodećih službi na lokalnoj razini. Drugi dio “The noble families – short biographies” [Plemenite obitelji – kratke biografije] (str. 42-263), najduže potpoglavlje rada, donosi pedesetak kraćih studija o pojedinim obiteljima koje prema gore spomenutim kriterijima čine srednje plemstvo Križevačke županije (spomenimo samo Bočkaje od Rasinje, Budore od Budrovca, Čupore Moslavačke, Grebenske, potomke bana Beluša, Kaštelanoviće od Svetoga Duha, Pekrije, Tahije, Vojkfije). Ove studije ne predstavljaju dodatak radu, već osnovu na temelju koje se vrše analize i odgovara na istraživačka pitanja u sljedećoj, trećoj cjelini u disertaciji.

Ta cjelina, pod naslovom “Social analysis” [Socijalna analiza] (str. 264-360), kroz niz potpoglavlja govori o različitim problemima vezanim uz društveni položaj i funkcioniranje promatrane grupe. Prvo potpoglavlje “Origins” [Podrijetlo] (str. 265-276) prati načine na koji su pojedine od obitelji ušle u plemićku elitu Križevačke županije, te se zaključuje da je pri tome veću ulogu imala horizontalna od vertikalne mobilnost. Pri tome se među faktorima koji su utjecali na pojavu novih obitelji među elitom Križevačke županije, na prvom mjestu, uz službe i bračne veze, ističu kraljevske donacije koje su dovodile do preseljavanja plemstva iz jednog dijela kraljevstva u drugi. U drugom potpoglavlju “Wealth, traffic of land and social mobility” [Bogatstvo, promet zemljišnim posjedima i društvena pokretljivost] (str. 277-298) pokušava se utvrditi materijalna osnova srednjeg plemstva, te se u nemogućnosti da se utvrdi točan broj selišta kojima su pojedine obitelji raspolagale upozorava na važnost posjedovanja utvrde (*castellum*) i/ili trgovišta kao kriterija za izdvajanje ovih obitelji u plemićku elitu Križevačke županije. Govori se i o različitim načinima na koje se zemlja stjecala ili gubila, te o utjecaju gubitka zemlje na status obitelji. U sljedećem potpoglavlju pod naslovom “Service, officeholding and *familiaritas*” [Službe, obnašanje dužnosti i *familiaritas*] (str. 299-319) analiziraju se službe i dužnosti koje su vršili pripadnici srednjeg plemstva, te se nastoji utvrditi u čemu se po tome plemićka elita razlikovala od ostatka plemstva u županiji. O odnosu kralja i plemstva govori se u potpoglavlju “The nobility and the king” [Plemstvo i kralj] (str. 320-337),

a o utjecaju bračnih veza u onom pod naslovom "Marriage patterns" [Bračne strategije] (str. 338-344). Posebno potpoglavlje ("The nobility and the Church" [Plemstvo i Crkva], str. 345-348) bavi se značenjem crkvenih karijera u životu plemićke elite Križevačke županije. Pritom se uočava da one nisu imale veliku ulogu, te da je i u rijetkim primjerima kada pojedinci ostvaruju značajniju crkvenu karijeru to ostalo bez većeg utjecaja na položaj njihove obitelji. Zadnje potpoglavlje "Elite or not? Internal stratification and definition" [Elita ili ne? Unutrašnja stratifikacija i definicija] (str. 349-360) na temelju svega dotada rečenog nastoji odgovoriti na pitanje da li ovdje možemo govoriti o posebnoj grupi unutar plemstva. Upozorava se na razlike do kojih tijekom vremena dolazi u položaju pojedinih obitelji, kao i na one koje postoje unutar različitih grana iste obitelji. Iako se ističe da granice između pojedinih slojeva plemstva nisu uvijek potpuno jasne, kroz provedene analize potvrđeno je više karakteristika koje definiraju ovu grupu unutar plemstva i na osnovi kojih ih možemo odijeliti od velikaša i sitnog plemstva (pripadnici ove grupe vrše važne dužnosti na lokalnoj razini, familijari su kralja, velikaša ili prelata, raspolažu znatnim zemljišnim posjedima i utverdama, većina posjede ima u više od jedne županije).

Četvrtu cjelinu "Conclusion" [Zaključak] (str. 361-365), koja sumira rezultate iznesene u prethodnim poglavljima, prate prilozi (liste banova, podbanova i župana Zagrebačke i Križevačke županije, osoba koje se u ispravama spominju kao predstavnici slavonskog plemstva, genealoška stabla obitelji uključenih u istraživanje, karta Križevačke županije, popis korištenih vrela i literature).

Doktorski rad u cjelini komisija je ocijenila najvišom ocjenom. No, jasno, uz brojne pohvale autoru, članovi povjerenstva dali su i određene sugestije za dalji rad na temi. Upozorili su da bi bilo zanimljivo detaljnije obraditi neke probleme poput promjena u statusu pojedinih obitelji tijekom vremena, razlika između pojedinih grana iste obitelji s obzirom na položaj u društvu, te kohezije pojedinih obitelji odnosno sukoba unutar njih i čimbenika koji su pritom djelovali. Isto tako, ukazali su na to da bi bilo dobro detaljnije se pozabaviti podrijetlom obrađenih obitelji, a i napraviti komparativnu analizu situacije u raznim dijelovima Križevačke županije, što bi s obzirom na njezinu veličinu i raznolikost bilo opravdano. Sugerirano je i da se pokuša još više prodrijeti i u kulturni i društveni utjecaj koje je plemićka elita imala, te u njezinu svakodnevicu. Tijekom diskusije dosta je pažnje poklonjeno i pitanju identiteta slavonskog plemstva i načinima na koje je izgrađivan, pri čemu je sam autor naglasio snagu toga identiteta.

Na kraju treba još jednom istaknuti da se ovdje, iako bi dodatna razrada nekih tema, kao što je malo prije i spomenuto, dobro došla, bez sumnje radi o izvrsnoj disertaciji. Pálosfalvijev doktorski rad predstavlja dosad najsveobu-

hvatniju analizu razvoja plemstva u srednjovjekovnoj Slavoniji, te bi objavljivanje njegova prijevoda u Hrvatskoj bilo od važnosti kako za povjesničare, koji se bave hrvatskim srednjovjekovljem, tako i za sve zainteresirane za prošlost naših zemalja.

U zaključku doktorskog rada autor je ustvrdio da je postavio više pitanja nego dao odgovora, što baš i nije točno, ali čak i da je tome tako, Tamás Pálosfalvi u svakom je slučaju postavio zanimljiva pitanja i otvorio dosad nedovoljno istražene teme, što također predstavlja vrlinu ovoga rada, koji upravo time može poslužiti i kao dobar poticaj za slična istraživanja povijesti plemstva drugih područja.